

Vliv Cu na mechanické a antibakteriální vlastnosti naprašovaných vrstev Zr–Cu–N

Michal Zítek¹

1 Úvod

V posledních desetiletích patří výzkum nových materiálů mezi nejintenzivněji rozvíjené průmyslové oblasti. Souvisí to s neustále rostoucí poptávkou po nových materiálech, na které jsou kladeny stále vyšší nároky, mezi něž patří zvyšování jejich užitných vlastností, jejich odolnosti či spolehlivosti.

Jednou z možností, jak zlepšit vlastnosti materiálu, je vývoj a použití tenkovrstvých materiálů, které zlepšují povrchové vlastnosti daného materiálu. V mnoha aplikacích je právě povrch materiálu klíčový. Pokrytí povrchu tenkou vrstvou může mj. zvýšit tvrdost, chemickou odolnost či snížit tření, čímž se prodlouží životnost dané součástky či celého stroje.

V dnešní době se intenzivně zkoumají nové tvrdé tenkovrstevné materiály se zvýšenou houževnatostí, díky čemuž odolají praskání při deformaci, a antibakteriální efektivitou. Jednou z možností, jak takové vrstvy připravit, je vytvořit nitridový dvoufázový nanokompozitní materiál složený z nanokrystalických zrn a Cu. Byly připraveny tenké vrstvy Ti–Cu–N se zvýšenou tvrdostí, vrstvy Ta–Cu–N se zvýšenou houževnatostí či antibakteriální vrstvy Cr–Cu–N.

Tenké vrstvy Zr–Cu–N již byly dříve připraveny mj. Zemanem et al. (2000) a bylo ukázáno, že přidáním mědi do ZrN je možné výrazně zvýšit tvrdost. Dodnes ovšem nebyly publikovány žádné výsledky týkající se odolnosti tenkých vrstev Zr–Cu–N vůči vzniku a šíření trhlin a antibakteriálních vlastností tenkých vrstev Zr–Cu–N. Hlavním cílem této práce bylo připravit tyto vrstvy a detailně prozkoumat jejich odolnost vůči vzniku a šíření trhlin a antibakteriální vlastnosti.

2 Výsledky

Tenké vrstvy Zr–Cu–N byly reaktivně naprašovány ve směsi Ar + N₂ za použití nevyváženého duálního magnetronu, na kterém byly nasazeny skládané terče složené ze Zr disku připevněného Cu kroužkem s vnitřním průměrem $\varnothing_{in} = 34$ mm. Tenké vrstvy byly deponovány na Si a Mo substráty, které byly umístěny ve vzdálenosti 80 mm od terčů.

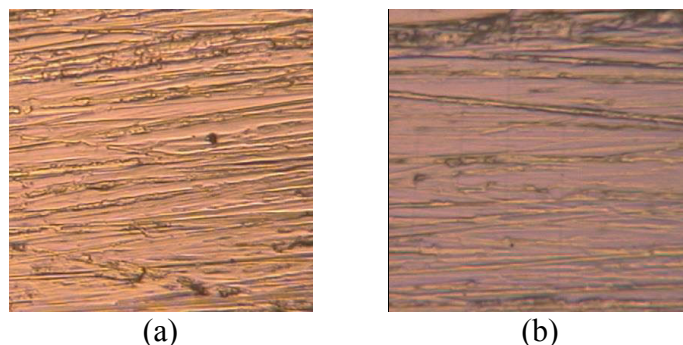
Práce se zabývá analýzou fyzikálních, mechanických a antibakteriálních vlastností vrstev Zr–Cu–N. U těchto vrstev byla zkoumána depoziční rychlost, tvrdost H , efektivní Youngův modul E^* , prvkové a fázové složení, antibakteriální efektivita a odolnost vůči vzniku a šíření trhlin. Bylo zjištěno, že vhodným výběrem depozičních podmínek lze připravit tvrdé vrstvy ($H = 31,3$ GPa) s dostatečně nízkým efektivním Youngovým modulem ($E^* = 269$ GPa) tak, aby poměr byl $H/E^* \geq 0,1$. Poměr H/E^* je jedním z parametrů, kterým lze charakterizovat houževnatost vrstev, což ukázal mj. Musil et al. (2012).

Jedním ze způsobů, jímž se stanovuje odolnost vrstev vůči vzniku a šíření trhlin, je ohybový test. Pro tento test byly vybrány dvě vrstvy s poměrem $H/E^* = 0,131$ a $H/E^* = 0,082$. Z obr. 1 je dobře vidět rozdíl po ohnutí vrstev, kterému odpovídá prodloužení

---

¹ student magisterského navazujícího studijního programu Aplikované vědy a informatika, obor Aplikovaná fyzika a fyzikální inženýrství, specializace Fyzika technologických procesů, e-mail: zitek2@students.zcu.cz

$\varepsilon = 0,01$, kdy vrstva s poměrem $H/E^* = 0,131$ nepraská, zatímco na vrstvě s poměrem $H/E^* = 0,082$ vznikly příčné trhliny.

Obrázek 1: Snímky povrchu vrstev (a) Zr–Cu–N s poměrem $H/E^* = 0,131$ a (b) Zr–Cu–N s poměrem $H/E^* = 0,082$ z optického mikroskopu po ohnutí, kterému odpovídá prodloužení $\varepsilon = 0,01$.

Pro zkoumání antibakteriálních vlastností vrstev Zr–Cu–N byl vybrán jeden vzorek s obsahem mědi Cu $\approx 4,4$ at.%. Antibakteriální vlastnosti byly zkoumány vůči bakteriím *E. Coli*. Antibakteriální efektivita této vrstvy byla $E \approx 20$ %. Jedním z hlavních parametrů ovlivňujících antibakteriální efektivitu vrstev je obsah Cu ve vrstvě, což ukázal např. Kuo et al. (2007). Je tedy zřejmé, že obsah Cu $\approx 4,4$ at.% není dostatečný k zabití bakterií na povrchu vrstvy.

3 Závěr

Experimenty ukázaly, že lze připravit tvrdé Zr–Cu–N vrstvy s tvrdostí $H = 31,3$ GPa s vysokým poměrem H/E^* , které mají vysokou odolnost vůči vzniku a šíření trhlin. Dále bylo zjištěno, že obsah Cu $\approx 4,4$ at.% ve vrstvách Zr–Cu–N není dostatečný k zabití bakterií na jejich povrchu.

Literatura

- Kuo, Y.-C., Lee, J.-W., Wang, C.-J., Chang, Y.-J., The effect of Cu content on the microstructures, mechanical and antibacterial properties of Cr–Cu–N nanocomposite coatings deposited by pulsed DC reactive magnetron sputtering, *Surface & Coatings Technology*, 202 (2007) 854 – 860.
- Musil, J., Sklenka, J., Čerstvý, R., Transparent Zr–Al–O oxide coatings with enhanced resistance to cracking, *Surface & Coatings Technology*, 206 (2012) 2105–2109.
- Zeman, P., Čerstvý, R., Mayrhofer, P.H., Mitterer, C., Musil, J., Structure and properties of hard and superhard Zr–Cu–N nanocomposite coatings, *Materials Science and Engineering*, A289 (2000) 189–197.